

Kamilla Łaguna-Raszkiewicz

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Miejsce i pamięć o jego przeszłości z perspektywy osób bezrobotnych

The place and memory about its past from the perspective of the unemployed

ABSTRACT: A place, an environment of a local community, is a fundamental concept of social pedagogy. However, for many people a place is associated with marginalization and exclusion. Studies were conducted on a group of 85 unemployed people, from towns of the Podlaskie region of Poland. By use of a questionnaire, the subject's, their parents' and grandparents' place of residence, place of birth, education, profession were established. The questionnaire used scales to define the subject's attitude towards their place of residence, home, neighborhood and city, the importance of their place of residence and whether they have an interest in town history or an interest in history in general. The main result of the studies is the conclusion that the relationship of the unemployed towards their home, neighborhood and city, their understanding of the importance of their place of residence, their interest in town history and social history, are connected to the strength of their family roots. In the majority of cases, the respondents' knowledge of family history was limited to their parents and their connection to 'home' was stronger than their attachment to their neighborhood and city. The unemployed who expressed weaker positive relations to their town also spoke far less favorably about their home. Their interest in town history and history in general is the derivation of their city of origin, their elementary school education and their modest incomes.

KEYWORDS: Unemployed, family history factors, relation to place, memory of place.

STRESZCZENIE: Miejsce, środowisko życia wspólnoty lokalnej, jest podstawowym pojęciem refleksji pedagogiki społecznej. Wielu mieszkańcom kojarzy się ono z marginalizacją i wykluczeniem. Badania przeprowadzono w grupie 85 bezrobotnych z miast województwa podlaskiego. Za pomocą kwestionariusza

określono miejsce zamieszkania, urodzenia oraz wykształcenie i zawód osób badanych, ich rodziców i dziadków. Badani bezrobotni wypełnili skale: stosunek do miejsca zamieszkania: domu, okolicy i miasta, znaczenie miejsca zamieszkania, opinie na temat miejscowości, zainteresowanie historią miejscowości i zainteresowanie historią w ogóle. Generalnym wynikiem badań jest wniosek, że ustosunkowanie bezrobotnych wobec domu, okolicy i miasta, pojmowanie przez nich znaczenia miejsca zamieszkania oraz ich zainteresowanie historią miejscowości i historią społeczną pozostaje w istotnym związku z niskim poziomem zakorzenienia rodzinnego, tj. wiedzy o miejscu urodzenia, wykształceniu i zawodzie rodziców i dziadków. Znajomość historii rodzinnej u bezrobotnych w większości przypadków ograniczała się do rodziców badanych. Stosunek do miejsca jako domu zdecydowanie przeważał nad odczuciami wobec okolicy i miasta. Bezrobotni, którzy wyrażali słabsze pozytywne ustosunkowanie do swojej miejscowości, zdecydowanie mniej przychylnie odnosili się do domu. Zainteresowanie bezrobotnych historią miejscowości oraz historią w ogóle jest pochodną ich miejskiego pochodzenia, ponadpodstawowego wykształcenia i skromnych dochodów.

SŁOWA KLUCZOWE: Bezrobotni, czynniki pochodzenia rodzinnego, ustosunkowanie do miejsca, pamięć miejsca.

Wprowadzenie

Od mniej więcej dwóch dekad w Polsce przedmiotem badań interdyscyplinarnych stało się „miejsce” (Lewicka 2012, s. 26). Jest to kategoria niezwykle pojemna, inspirująca i zarazem fundamentalna dla pedagogiki. Bywa opoką (Augé, 2010, s. XII) i treścią naszej tożsamości, stymuluje lub ogranicza kontakty społeczne, tworzy naszą historię rodzinną. Z miejscem związana jest też często smutna, szara i bezradna rzeczywistość egzystencji wielu polskich rodzin.

Doświadczana przez ludzi codzienność jest na trwale powiązana z edukacyjno-wychowawczym potencjałem przeszłości. Sięgnięcie do zasobów pamięci zbiorowej miejsca, z jego różnorodnością wzorów osobowych otwiera szerszą perspektywę indywidualnego odbioru dnia dzisiejszego i przywraca wiarę w możliwość rewitalizacji społecznej. Pamięć zbiorowa powinna służyć wyzwoleniu, a nie ujarzmieniu ludzi (Le Goff 2007, s. 157). Odwołując się do założeń pedagogiki społecznej, środowisko życia ludzkiego powinno być miejscem przekształceń, zmian, udoskonaleń, aktywizacji, których twórcami, zgodnie z ideą podmiotowości, są siły społeczne kierujące się zasadą budowania wspólnej przestrzeni „lepszego jutra” (Łaguna-Raszkievicz 2012, s. 67). Świat, w którym żyjemy, często jest miejscem nierównych szans, które dla wielu z nas kojarzą się jedynie z nie-pamięcią, marginalizacją, samotnością, brakiem perspektyw na przyszłość. Rozwiązaniem wydaje się znalezienie sensu ludzkiej egzystencji (Mosiek 2007, s. 386), wszędzie tam, gdzie mogłoby się wydawać, że tego sensu brakuje, połączonej z wartościowym stosunkiem do miejsca. Tak jak na przełomie XIX/XX wieku pedagogikę społeczną określano mianem pedagogiki „wzmoczenia duchowego” (Theiss 2001, s. 17), tak dzisiaj tę subdyscy-

plinę można by nazwać pedagogiką „wzmózonej odpowiedzialności” – wobec każdego potrzebującego człowieka i miejsca, w którym żyje¹.

Z punktu widzenia praktyki edukacyjnej istotne są pytania: Jakiego typu działania należy podjąć, aby „przywrócić” miejsce wszystkim jego mieszkańcom? W jaki sposób aktywizować osoby zmarginalizowane, będące kapitałem ludzkim, by poczuły się potrzebne i ważne dla rozwoju środowiska lokalnego? Jak powinien wyglądać współczesny wymiar środowiskowych działań pomocowych, traktowanych jako „służba społeczna” na rzecz dobra każdej jednostki (Theiss 1997, s. 272), zabiegających o jej wszechstronny rozwój i pomyślność? Pytania te sygnalizują potrzebę refleksji badawczej nad wymienionymi problemami. Niniejszy artykuł nie stawia sobie za cel udzielenia na nie odpowiedzi.

Chcąc poznać i zrozumieć stosunek do miejsca zamieszkania i pamięci o jego przeszłości warto wziąć pod uwagę wpływ czynników środowiskowych i społecznych. Na wiedzę o przeszłości rzutuje indywidualne doświadczenie biograficzne (Theiss 2006, s. 121) oraz sposób konstruowania jej określonych znaczeń i wartości. Sposób odbioru rzeczywistości zależy od członków danej grupy i związany jest z selekcją tego, co później zostanie zapamiętane. Można kontynuować tradycję przeszłości miejsca albo wyrzec się jej, odwołując się w życiu codziennym do tradycji negatywnej (Szacki 2011, s. 173). Warto podkreślić, że niezwykle ważne dla pedagogiki pamięci jest poszukiwanie i utrwalanie tożsamości indywidualnej oraz odbudowa kapitału społecznego lokalnych wspólnot, które polityka władzy PRL marginalizowała.

Problemy badawcze i hipotezy

Celem artykułu jest poznanie opinii osób bezrobotnych dotyczących miejsca, w którym na co dzień mieszkają:

- 1) Czym dla badanej grupy jest miejsce, które zamieszkują, jakie funkcje ono spełnia oraz czym jest pamięć o jego przeszłości?
- 2) Czy badane osoby mają poczucie ważności i przydatności dla wspólnoty lokalnej oraz czy podejmują jakieś działania na rzecz jej rozwoju?
- 3) Czy bezrobotni czują się zakorzenieni w miejscu, w którym żyją?
- 4) Jaki jest poziom wiedzy osób bezrobotnych na temat historii miejscowości, w której żyją oraz ich przeszłości rodzinnej?

¹ „W ostatecznym rachunku zarówno kształt społecznego życia, los człowieka i przyszłość ludzkości zależą będą od zasad moralnych, jakie współczesny człowiek zechce przyjąć” (Pilch 2001, s. 137).

- 5) Czym dla bezrobotnych jest historia w ogóle? W jaki sposób postrzegają wiedzę o przeszłości i czy ich zdaniem warto podjąć starania, aby ją zgłębić?

Podjęte badania nawiązują do socjologicznej tradycji badawczej analizującej specyfikę stosunku ludzi ubogich do czasu (Tarkowska 2005, s. 161). Jednak bezpośrednim punktem odniesienia, biorąc pod uwagę jego perspektywę interdyscyplinarną, jest nurt badań środowiskowych pedagogiki społecznej uwzględniający kontekst historyczny. Ich celem jest poznanie specyfiki miejsca powalającej zrozumieć funkcjonowanie jednostek i grup społecznych w powiązaniu z ich mikrohistorią rodzinną i środowiskową (Lalak 2013, s. 30–31).

Przyjęto założenie, iż postawy wobec miejsca odzwierciedlają indywidualny odbiór miejsca, jego sposób doświadczania, tradycje rodzinne lub ich brak. Postawy te oscylują pomiędzy uczuciem obojętności i brakiem zainteresowania a chęcią zdobywania wiedzy na temat przeszłości miejsca, aktywnym uczestnictwem w jego życiu, troską o jego terażniejszą kondycję i przyszłość. Założono także, iż osoby bezrobotne z uwagi na specyfikę ich funkcjonowania mają inne potrzeby i oczekiwania w stosunku do swojego miejsca zamieszkania niż osoby mające stałe źródło dochodu.

Metoda

Narzędzia badawcze

W przeprowadzonych badaniach zastosowano 5 skal²: 1. stosunek do miejsca zamieszkania: domu, okolicy i miejscowości, 2. znaczenie miejsca zamieszkania, 3. opinie na temat miejscowości, 4. zainteresowanie historią miejscowości oraz 5. zainteresowanie historią w ogóle. W osobno zastosowanej metryczce pytano o płeć, wiek, miejsce urodzenia i zamieszkania osoby badanej, jej rodziców i dziadków, jak również o wykształcenie i zawód osoby badanej, jej rodziców i dziadków, ponadto o jej dochody i stosunek do religii.

Osoby badane, czas i teren badań

Badaniem objęto 85 osób bezrobotnych: 66 kobiet i 19 mężczyzn, mieszkańców Białegostoku, Łap, Tykocina, Orli i Sidry. Wymienione miasta leżą w województwie podlaskim, gdzie stopa bezrobocia rejestrowanego w marcu

² Autorką skal jest profesor Maria Lewicka z Katedry Psychologii Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, która udzieliła autorce artykułu zgodę na ich wykorzystanie w badaniach (zob. Lewicka 2012).

2014 roku wynosiła 15,1%. Dobór badanej próby był celowy – chodziło o osoby pozbawione stałego źródła dochodu przynajmniej przez pół roku. Badani określili swoją sytuację materialną jako trudną. 51 badanych nie pracowało od ponad roku, a posiadane przez nich środki pieniężne były niewystarczające dla zaspokojenia potrzeb podstawowych. Badana grupa była jednorodna narodowościowo. Deklarowaną religijnością (85% wierzących praktykujących) osoby badane nie odbiegały od ogółu polskiego społeczeństwa.

W lutym 2014 roku przeprowadzono pilotaż. Właściwe badania trwały od marca do kwietnia tegoż roku. Realizacja badań była możliwa dzięki studentom Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku będących pracownikami Ośrodków Pomocy Społecznej, których podopiecznymi były osoby bezrobotne.

Wyniki

Charakterystyka badanej grupy

Charakterystykę grupy przeprowadzono na podstawie obliczeń statystycznych³. Biorąc pod uwagę wiek badanych osób, najliczniej, przez 42 osoby był reprezentowany przedział wiekowy między 25 a 40 rokiem życia, 26 osób mieściło się w przedziale powyżej 40 roku życia, 14 osób w przedziale pomiędzy 20 a 25 rokiem życia, 3 osoby zaznaczyły w metryczce wiek 16–20 lat.

Kolejnym kryterium charakteryzującym badane osoby było miejsce zamieszkania. Trzydziestu pięciu bezrobotnych mieszkało na wsi, 27 było mieszkańcami małego miasta (do 5 tysięcy mieszkańców), 18 zamieszkiwało w mieście średniej wielkości (od 6 do 50 tysięcy mieszkańców), tylko 5 osób pochodziło z dużego miasta (powyżej 50 tysięcy mieszkańców).

Pod względem miejsca urodzenia najliczniejsza, 27-osobowa grupa wywodziła się z małego miasta, 21 osób urodziło się na wsi, 18 osób w mieście średniej wielkości i tylko 5 osób jako miejsce swoich narodzin zaznaczyło duże miasto.

Dane dotyczące miejsca urodzenia rodziców wskazują, że najliczniej była reprezentowana wieś: 51 matek i 42 ojców, a najmniej średnie miasto: 8 matek i 6 ojców oraz duże miasto: 8 matek i 5 ojców. Podobne wyniki otrzymano w przypadku miejsca urodzenia dziadków. 72 babcie i 71 dziadków ze strony matki oraz 73 babcie i 66 dziadków ze strony ojca urodziło się na wsi. Tylko 3 babcie i 4 dziadków ze strony matki oraz 3 babcie i 4 dziadków ze strony

³ W obliczeniach stosowano pakiet statystyczny STATISTICA-10.

ojca urodziło się w dużym mieście, zaś w mieście średniej wielkości urodziły się 2 babci i 3 dziadków ze strony matki oraz babcia i 5 dziadków ze strony ojca. W małym mieście urodziło się 6 babć i 5 dziadków ze strony matki oraz 6 babć i 9 dziadków ze strony ojca.

Na pytanie o poziom wykształcenia 3 osoby odpowiedziały, że mają wykształcenie niepełne podstawowe, 6 osób podało wykształcenie podstawowe, 15 zasadnicze zawodowe, 35 osób wskazało wykształcenie średnie, 10 niepełne wyższe, 14 wyższe.

Osoby badane reprezentowały różne zawody fizyczne, techniczne i inne. Najmniejsza grupa reprezentowała zawód rolniczy: 2 osoby, grupę najliczniejszą stanowiło 45 osób bez zawodu.

Jeśli zaś chodzi o wykształcenie i zawód rodziców osób bezrobotnych, najliczniejszą grupę stanowiło 27 matek, które posiadały wykształcenie podstawowe, oraz 36 matek bez zawodu, 29 matek wykonywało pracę fizyczną. Podobnie było wśród ojców osób bezrobotnych: 24 ojców miało wykształcenie podstawowe, 26 pracowało fizycznie, 21 było bez zawodu.

Charakterystyczna dla badanych bezrobotnych była ich niewielka wiedza o wykształceniu i zawodzie dziadków z obojga stron. Brak wiedzy o wykształceniu babci ze strony matki zadeklarowały 33 osoby, o zawodzie babci nic nie wiedziało 35 osób. O wykształceniu dziadka ze strony matki nie miały wiedzy 34 osoby, a 36 osób nie znało jego zawodu. Brak wiedzy o wykształceniu i zawodzie babci i dziadka ze strony ojca zadeklarowało, odpowiednio, 38 i 40 osób. Te i poprzednie dane są ewidentnym wskaźnikiem niskiego poziomu rodzinnej tradycji wykształcenia i zawodu w rodzinach badanych bezrobotnych.

Porównanie wyników osób bezrobotnych w skalach stosunku do miejsca zamieszkania oraz stosunku do historii

Wyniki przedstawione w tabeli 1 pokazują, że badani bezrobotni wykazują stopniowalny stosunek do miejsca, które zamieszkują. Zdecydowanie przeważa pozytywny stosunek do miejsca jako domu. Dominacja tego ustosunkowania nad ustosunkowaniem wobec okolicy oraz miasta jest ogromna. Odczucia wobec okolicy przeważają nad odczuciami wobec miasta na pograniczu istotności statystycznej; obie te tendencje niewiele różnią się od siebie. Tylko pamięć miejsca jako domu wpisała się wyraźnie w świadomość bezrobotnych, odczucia wobec okolicy i miasta zlewają się.

Tabela 1. Stosunek do domu, okolicy i miasta u bezrobotnych (N = 85, wyniki testu t-Studenta dla prób zależnych)

Skala	Średnia	SD	Porównanie	t	df	Istotność różnicy
Stosunek do domu	46,968	10,18	dom/okolica	5,452	2	,000000
Stosunek do okolicy	42,803	9,40	dom/miasto	6,353	2	,000000
Stosunek do miasta	41,901	9,05	okolica/miasto	1,77	2	,07

Uzupełniając wyniki w tabeli 1 danymi z metryczki, warto nadmienić, że wielu badanych bezrobotnych nie znało przeszłości rodzinnej, nawet przeszłości swoich rodziców. 22 osoby zadeklarowały, że wyobraża sobie możliwość wyjazdu do innego miejsca na stałe; takiej możliwości nie rozważało 21 osób, a 21 osób nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Miejsce zamieszkania spełnia istotną rolę w przypadku 28 osób, ale jednocześnie nie jest dobrze znane w sensie „znam tutaj każdy kamień”. Tylko 25 badanych stwierdziło, że zdanie „nie jest ważne, gdzie mieszkam” raczej do nich nie pasuje, 16 osób zaznaczyło odpowiedź „i tak i nie”. Komponentem przywiązania do miejsca nie są także groby przodków. 29 osób wykazało niezdecydowanie („i tak i nie”) w przypadku braku przywiązania do jakiegokolwiek miejsca i tylko 23 osoby odpowiedziały, że wymieniona postawa raczej do nich nie pasuje. Bezrobotni nie deklarowali chęci zamieszkania w innych miejscach w Polsce i na świecie. Można wnioskować, że nie mieli możliwości finansowych, aby dokonać tak dużych zmian w swoim życiu. W ramach wartościującego spojrzenia na miejsce, 55 badanych stwierdziło, że o miejscu, w którym mieszka, nie może powiedzieć, że jest jak każde inne, więc nie różni się niczym od innych miejsc; połowa badanych, 42 osoby, nie wiąże swojej przyszłości z miejscem zamieszkania, a druga połowa, 40 badanych, wręcz przeciwnie.

Ważną kategorią z punktu widzenia sytuacji osób bezrobotnych jest poczucie wpływu na to, co się dzieje w domu i w środowisku lokalnym, w związku z tym istotny jest sposób postrzegania własnej osoby, poczucie ważności, przydatności dla wspólnoty lokalnej. Spośród badanych 23 osoby stwierdziły, że nie mają wpływu na to, co się dzieje w ich domu, 42 osoby nie potrafiły powiedzieć, czy mają wpływ na to, co się dzieje w okolicy, a 35 osób na to, co się dzieje w ich mieście. O funkcjonowaniu człowieka w miejscu, w którym żyje, mówi też aktywność na rzecz środowiska. W grupie badanej 37 osób zadeklarowało ochotę angażowania się w sprawy domu, potrzeby okolicy znalazły się w kręgu jedynie potencjalnego zaangażowania 31 osób i również 31 osób nie potrafiło powiedzieć, czy ma ochotę angażować się w sprawy miasta. Zastanawia odpowiedź 69 osób, które stwierdziły, że nic ich nie wiąże z miejscem zamieszkania, w którym trzeba dokonać wielu napraw i zmian.

W tabeli 2 podano wielkości średnich i odchylenia standardowe w skalach znaczenia miejsca zamieszkania i opinii na temat miejscowości oraz w skalach zainteresowania historią miejscowości i historią w ogóle⁴.

Tabela 2. Znaczenie miejsca zamieszkania, opinie na temat miejscowości oraz zainteresowanie historią miejscowości i historią społeczną u bezrobotnych (N = 85)

Skala	Średnia	SD
Znaczenie miejsca zamieszkania	62,33	10,89
Opinie na temat miejscowości	41,30	9,07
Zainteresowanie historią miejscowości	41,95	6,93
Zainteresowanie historią w ogóle	34,76	5,66

W tabeli 2 uderza niski poziom wyników średnich. Plasują się one nieco powyżej połowy punktów, jakie można było otrzymać w każdej z tych skal. Badani często zaznaczali odpowiedzi wyrażające ich stosunek negatywny albo neutralny, czyli brak zdania na dany temat. To przemawiałoby za niewielkim zainteresowaniem, jakim badani bezrobotni obdarzają miejsce zamieszkania, jego historię, jak też historię społeczną w ogóle.

Analizując odpowiedzi badanych bezrobotnych w skalach znaczenia miejsca zamieszkania oraz opinii o historii tego miejsca i historii społecznej stwierdzamy, że zdecydowanie zakorzenionymi w stosunku do domu czuło się 36 osób, 26 osób deklarowało swoje zakorzenienie w okolicy. Według 25 osób przodkowie mieszkali w miejscu ich zamieszkania; prawie tyle samo, bo 22 osoby stwierdziły, że miejsce ich zamieszkania nie jest związane z przeszłością ich rodziny.

W badanej grupie 43 osoby stwierdziły, że interesują się historią swojej miejscowości zdecydowanie i że raczej można tak powiedzieć. 20 osób sięgało do stron internetowych poświęconych historii ich miejscowości lub regionu, 24 osoby miały książki dotyczące historii miejscowości lub ich domu, lecz 26 osobom trudno było jednoznacznie stwierdzić, że je czyta. 28 badanych chętnie oglądało programy telewizyjne o historii ich miejscowości lub regionu. Sporej liczbie badanych (28) trudność sprawiało opowiedzenie się po stronie tezy, że w mieście ważniejsza jest dbałość o zabytki niż wygoda mieszkańców, 23 stwierdziło, że raczej ważniejsza jest wygoda; 28 badanych nie potrafiło powiedzieć jednoznacznie, czy warto wkładać duże pieniądze w odrestaurowywanie starego budynku zamiast go wyburzyć, a dla 22 osób było jasne, że raczej

⁴ Wyników w tych skalach nie można wziąć do statystycznych porównań średnich grupowych z powodu nierównych liczebności budujących je twierdzeń.

mimo kosztów powinno się dbać o stare budynki w mieście. 25 osób badanych zaprzeczyło, by opowieści dotyczące przeszłości ich nudziły, zdecydowanie zaprzeczyło temu 24 badanych.

Spośród badanych 26 osób z łatwością potrafiło rozpoznać na przedwojennych fotografiach różne miejsca swojego miasta, 14 nie było tego pewnych. Na pytanie, czy historia miasta to sekwencja wzajemnie powiązanych wydarzeń, niezdecydowanie wykazało 39 osób. Bezrobotni (32 osoby) nie mieli także sprecyzowanej wiedzy dotyczącej kultywowania tradycji i zwyczajów dawnych mieszkańców miasta. W ocenie badanych (36 osób) trudno było powiedzieć, że nie ma ciągłości między różnymi okresami historii miasta ani pomiędzy wydarzeniami w ich mieście w różnych okresach historycznych.

Co się tyczy związków przeszłości z teraźniejszymi interesami państwa i narodu, 21 osób badanych zgodziło się z twierdzeniem, że wiedza o przeszłości powinna być przekazywana w taki sposób, aby służyła dzisiejszym interesom narodu; 25 osób stwierdziło, że trudno im ocenić jednoznacznie, czy prawda historyczna powinna ustąpić przekazywaniu treści o przeszłości służącym dzisiejszym interesom narodowym; według 38 osób czasem lepiej jest przemilczeć pewne wydarzenia historyczne po to, aby nie psuły one wizerunku naszego narodu; 33 osoby nie miały wyrobionego zdania na ten temat.

Analiza wariancji

Jednoczynnikowa analiza wariancji (ANOVA) wyników w grupie bezrobotnych przyniosła sporo istotnych oddziaływań kategorii charakteryzujących osoby bezrobotne (zmiennych niezależnych) na ich ustosunkowanie wobec domu, okolicy i miasta, na subiektywne znaczenie miejsca zamieszkania, opinie o nim oraz na zainteresowanie historią miejsca zamieszkania i historią w ogóle (zmiennie zależne). Tabele 3–6 zawierają wyłącznie oddziaływania istotne statystycznie.

Tabela 3. Analiza wariancji wyników w skali ustosunkowania do domu (zmienna zależna) ze względu na kategorie opisujące osoby bezrobotne (zmiennie niezależne) (N = 85)

Skala	Kategoria	F(1,85)	p	η kwadrat	Średnie
Stosunek do domu	miejsce zamieszkania	3,52	,034	0,128	a = 46,9, b = 49,85 c = 50,46, d = 59,33
	miejsce ur. dziadka ze strony ojca	2,66	,027	0,140	a = 48,25, b = 49,00 c = 33,00, d = 44,00 o = 43,50
	wykształcenie ojca	2,84	,007	0,237	a = 39,33, b = 49,54 c = 48,37, d = 48,80

Skala	Kategoria	F(1,85)	p	η kwadrat	Średnie
	wykształcenie babci ze strony matki	3,76	,007	0,0,158	a = 48,52, b = 50,04 c = 51,77, d = 55,00
	wykształcenie dziadka ze strony matki	3,63	,005	0,186	a = 47,82, b = 50,86 c = 52,44, d = 52,00
	wykształcenie babci ze strony ojca	7,03	,000	0,300	a = 48,26, b = 53,70 c = 29,50, d = 58,00 o = 42,47
	wykształcenie dziadka ze strony ojca	3,44	,004	0,201	a = 47,10, b = 52,50 c = 52,60, d = 55,00 o = 47,00
	zawód matki	2,74	,0,13	0,199	f = 51,03, r = 51,33 t = 42,28, h = 43, 330 = 49,00, o = 49,00, bz = 44,33
	zawód babci ze strony matki	3,83	,006	0,160	f = 52,60, d = 52,00 r = 51,69, o = 42,42 bz = 48,34
	zawód babci ze strony ojca	6,16	,000	0,180	f = 47,16, r = 54,27 o = 43,07, bz = 48,30
	zawód dziadka ze strony ojca	3,48	,006	0,180	f = 54,85, r = 49,09 t = 55,00, o = 42,85 bz = 54,00
	zawód dziadka ze strony matki	5,78	,001	0,170	f = 51,37, r = 49,30 o = 42,22, bz = 54,20

Oznaczenia: miejsce urodzenia: a – wieś, b – małe miasto, c – średnie miasto, d – duże miasto; miejsce zamieszkania: a – wieś, b – małe miasto, c – średnie miasto, d – duże miasto; wykształcenie: a – niepełne podstawowe, b – podstawowe, c – zasadnicze zawodowe, d – średnie, e – niepełne wyższe, f – wyższe; zawód: t – techniczny, p – przyrodniczy, h – humanistyczny, f – fizyczny, r – rolniczy, bz – bez zawodu, o – brak danych.

Tabela 3 obejmuje dane analizy wariancji najobficiej reprezentujące oddziaływania czynników indywidualnych, rodzinnych i środowiskowych na stosunek do domu. Najbardziej pozytywne ustosunkowanie do domu wykazały bezrobotni mieszkający w dużym mieście i ci, których dziadek urodził się w małym mieście. Lepsze ustosunkowanie do domu rodzinnego idzie w parze z ponadpodstawowym wykształceniem ojca oraz dziadków z obojga stron, jak też z wiedzą o wykształceniu ojca i dziadków. Ponadto jest ono powiązane przyczynowo z zatrudnieniem zawodowym matki i dziadków z obojga stron (przeważa zawód rolniczy, fizyczny i techniczny), jak też z wiedzą osób badanych o zawodzie matki i dziadków oraz o tym, że matka i dziadkowie nie podjęli pracy w żadnym zawodzie.

Tabela 4. Analiza wariancji wyników w skali ustosunkowania do okolicy (zmienna zależna) ze względu na kategorie opisujące osoby bezrobotne (zmiennie niezależne) (N = 85)

Skala	Kategoria	F (1,85)	p	η kwadrat	Średnie
Stosunek do okolicy	miejsce zamieszkania	4,48	,014	0,135	a = 46,03, b = 42,85 c = 37,33, d = 39,40
	zawód matki	2,95	,008	0,210	f = 44,96, h = 40,66 r = 49,68, t = 35,77 h = 40,66, o = 36,00 bz = 42,11
	wykształcenie dziadka ze strony matki	2,93	,017	0,150	a = 45,17, b = 46,69 c = 42,44, f = 32,00 o = 39,05
	wykształcenie babci ze strony matki	5,66	,000	0,260	b = 48,45, c = 28,50 d = 45,00, o = 38,81
	wykształcenie dziadka ze strony ojca	2,77	,016	0,170	a = 45,11, b = 45,50 c = 47,60, d = 45,00 o = 37,00
	zawód babci ze strony matki	2,64	,038	0,110	f = 43,00, r = 44,92 o = 39,60, bz = 46,38
	zawód babci ze strony ojca	5,92	,001	0,170	f = 41,50, r = 48,00 o = 39,00, bz = 46,25
	zawód dziadka ze strony matki	3,52	,018	0,110	f = 43,35, r = 46,10 o = 39,27, bz = 46,80
	zawód dziadka ze strony ojca	3,81	,013	0,132	f = 48,14, r = 45,55 t = 45,00, o = 39,17 bz = 44,00

Oznaczenia jak w tabeli 3.

Bardziej pozytywny stosunek do okolicy pojawił się u osób mieszkających na wsi i w małym mieście. Wystąpił również u bezrobotnych, których babcia miała wykształcenie podstawowe lub średnie oraz u tych bezrobotnych, którzy mieli babcię i dziadków wykształconych na poziomie podstawowym. Przy badaniu wpływu zawodu na ustosunkowanie do okolicy notorycznie powtarza się, że było ono najniższe u bezrobotnych, którzy nie mieli wiedzy o zawodzie swoich dziadków z obojga stron.

Tabela 5. Analiza wariancji wyników w skali stosunku do miasta (zmienna zależna) ze względu na kategorie opisujące osoby bezrobotne (zmiennie niezależne) (N = 85)

Skala	Kategoria	F(1,85)	p	η kwadrat	Średnie
Stosunek do miasta	pleć	4,67	,038	0,05	k = 42,51, m = 37,5
	miejsce ur.	5,45	,001	0,168	a = 39,52, b = 36,33 c = 42,44, d = 47,29

Oznaczenia: pleć: k – kobieta, m – mężczyzna. Pozostałe oznaczenia jak w tabeli 3.

Stosunek do miasta jest istotnie pozytywniejszy u tych bezrobotnych, którzy urodzili się w mieście, których matka miała przynajmniej wykształcenie podstawowe, również jej ojciec miał przynajmniej takie wykształcenie i wykonywał jakiś konkretny zawód, oraz u kobiet.

Tabela 6. Analiza wariancji wyników w skali znaczenie miejsca zamieszkania oraz w skalach zainteresowanie historią miejscowości i historią w ogóle (zmiennie zależne) ze względu na kategorie opisujące osoby bezrobotne (zmiennie niezależne) (N = 85)

Skala	Kategoria	F(1,85)	p	η kwadrat	Średnie
Znaczenie miejsca	miejsce ur.	2,77	,046	0,093	a = 58,42, b = 59,72 c = 63,86, d = 67,29
Zainteresowanie historią miejscowości	pleć	4,02	,46	0,048	k = 42,33, m = 37,68
	miejsce ur.	5,42	,001	0,167	a = 36,90, b = 38,11 c = 43,51, d = 46,29
	wykształcenie	2,64	,016	0,194	a = 35,33, b = 36,66 c = 37,80, d = 40,57 e = 48,00, f = 46,28
Zainteresowanie historią w ogóle	miejsce ur.	8,34	,000	0,294	a = 34,80, b = 34,24 c = 36,75, d = 37,00
	miejsce ur. babci ze strony matki	3,17	,017	0,137	a = 34,66, b = 35,66 c = 44,00, d = 35,66
	miejsce ur. dziadka ze strony matki	3,14	,018	0,135	a = 34,73, b = 33,20 c = 41,66, d = 37,00
	miejsce ur. babci ze strony ojca	3,70	,008	0,156	a = 34,50, b = 40,33 c = 41,00, d = 34,43
	miejsce ur. dziadka ze strony ojca	2,27	,050	0,125	a = 34,44, b = 38,66 c = 35,60, d = 34,50
	dochody	3,86	,050	0,44	b = 36,41, c = 33,91

Oznaczenia: dochody: a – dobre, b – skromne, c – niewystarczające. Pozostałe oznaczenia jak w tabeli 3 i 5.

W tabeli 6 zawarto wyniki ANOVA w skali znaczenie miejsca zamieszkania oraz w skalach zainteresowań historycznych. Stwierdza się zasadnicze znaczenie miejsca urodzenia osób badanych i ich dziadków. Bezrobotni urodzeni w dużym mieście istotnie bardziej liczą się w swoim życiu ze znaczeniem miejsca niż osoby urodzone w mniejszych miejscowościach. Najbardziej zainteresowanymi historią swojej miejscowości również są bezrobotni urodzeni w dużym mieście oraz kobiety i osoby z wykształceniem wyższym. Najbardziej pozytywny stosunek do historii w ogóle wystąpił u tych bezrobotnych, którzy urodzili się w dużym mieście i których dziadkowie z obojga stron urodzili się w miastach średniej wielkości. Co ciekawe i ważne, wyższe zainteresowanie historią w ogóle wykazali bezrobotni o choćby skromnych dochodach, w kontraście z tymi bezrobotnymi, których sytuacja ekonomiczna była zła.

Dyskusja wyników

Badani bezrobotni zamieszkujący w dużym mieście mieli znacznie pozytywniejsze odczucia wobec swojego domu aniżeli osoby z innych miejsc zamieszkania, jednakże bezrobotni z dużego i średniego miasta mieli istotnie mniej pozytywny stosunek do okolicy aniżeli bezrobotni mieszkający na wsi i w małym mieście. Zdecydowanie niższy poziom pozytywnych odczuć wobec domu wykazali bezrobotni bez zawodu ze wsi, aniżeli osoby pochodzące z innych miejsc zamieszkania, które parają się różnymi zajęciami zawodowymi. Innym ciekawym wynikiem badań jest to, że osoby bezrobotne, które nie potrafiły wskazać zawodu dziadków z obojga stron, wykazały mało przychylnych odczuć przede wszystkim wobec domu, w którym zamieszkują, w mniejszym stopniu wobec okolicy i miasta.

Badani bezrobotni nie mieli konkretnej wiedzy o zamieszkiwanym miejscu, co świadczy o ich niewielkim zakorzenieniu w środowisku miejskim. Dowodem na to jest tylko jedno odkryte statystycznie istotne oddziaływanie czynników niezależnych na znaczenie miejsca zamieszkania oraz brak jakichkolwiek istotnych związków tych czynników z wymiarem opinii na temat miejscowości. Zainteresowanie historią miejscowości u badanych bezrobotnych było pochodną miejsca urodzenia i wykształcenia – ewidentnie wyższe u urodzonych w dużym mieście i lepiej wykształconych. Również urodzenie się w dużym mieście wzmagало zainteresowanie bezrobotnych historią społeczną. Znaczący wpływ na to miało miejsce urodzenia dziadków z obojga stron: miasto średniej wielkości i poniekąd małe miasto. Zainteresowaniom historycznym zdecydowanie nie sprzyjało wiejskie pochodzenie dziadków. Niebagatelne znaczenie miał czynnik ekonomiczny: zainteresowanie historią społeczną wymaga choćby znośnych warunków egzystencji. Można przypuszczać, że osoby pochodzące z mniejszych miejscowości, które nie są bezrobotne i mogą poszczycić się pewnymi sukcesami, przejawiają większe zainteresowanie historią miasta, w którym mieszkają, jak też historią w ogóle.

Zależność mierzonych wymiarów stosunku do miejsca i zainteresowań historią od kategorii indywidualnych, rodzinnych i środowiskowych u badanych bezrobotnych wskazuje generalnie, że wykształcenie oraz zawód rodziców i dziadków z obojga stron są zasadniczymi czynnikami pozytywnych odczuć wobec domu, okolicy i miasta, poruszają też myślenie o znaczeniu miejsca zamieszkania i na tematy historyczne. Słabe korzenie rodzinne utrudniają określenie pozytywnego stosunku do miejsca zamieszkania, historii miejsca i historii społecznej, co wydaje się ważną charakterystyką osób bezrobotnych.

Wnioski

1. Badane osoby bezrobotne można w większości zaliczyć do grupy osób bez wyraźnej tradycji wykształcenia i zawodu w rodzinie. Znajomość historii rodzinnej w większości przypadków ograniczyła się do rodziców. Przeszłość dziadków, a tym bardziej starszych pokoleń, była im nieznana.
2. Badani bezrobotni często byli niezdecydowani w swoich ocenach miejsca, w którym żyją. Są grupą wykluczoną, ich mobilność jest ograniczona brakiem pieniędzy, wykształcenia i zawodu, kwalifikacji niezbędnych, aby zaistnieć na rynku pracy. Sporo bezrobotnych nie lubiło swojego miasta, gdyż ich zdaniem jest to miejsce bez jakichkolwiek perspektyw zmian na lepsze.
3. Badane osoby bezrobotne są biernie „przywiązane” do miejsca w sensie niedostrzegania lub braku chęci dostrzeżenia zachowań alternatywnych.
4. Opinie badanych bezrobotnych na temat miejscowości, ich wiedza o jej historii, jak też o historii w ogóle jest powierzchowna i ogólnikowa, w związku z tym trudno im dokonać oceny dotyczącej sposobów podtrzymywania tradycji miejsca.
5. Miejsce, które zamieszkują badane osoby bezrobotne, nie ma dla nich wyraźnego znaczenia; nie wiążą z nim swojej przyszłości, niewiele wiedzą o jego przeszłości – jest to miejsce dość przypadkowej egzystencji bez perspektyw.

Literatura

- Augé M. (2010), *Nie-miejsca. Wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności*, (ze wstępu W.J. Burszty), WN PWN, Warszawa.
- Goff J. Le (2007), *Historia i pamięć*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Lalak D. (2013), *Biografia środowiska – na styku klasycznej biografii i badań terenowych*, „Pedagogika Społeczna” nr 1.
- Lewicka M. (2012), *Psychologia miejsca*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Łaguna-Raszkiewicz K. (2012), *Pamięć społeczna o relacjach polsko-żydowskich w Białymstoku. Perspektywa edukacji międzykulturowej*, Wydawnictwo GRADO, Toruń.
- Mosiek P. (2007), *Rodzima pedagogika społeczna wobec bezrobocia i marginalizacji społecznej*, [w:] *Pedagogika społeczna w Polsce po 1989 roku. Przemiany w nauce, obecność międzynarodowa, kregi tematyczne prac badawczych*, B. Kromolicka i in. (red.), Wydawnictwo Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka w Katowicach, Katowice.
- Pilch T. (2001), *Edukacja a społeczne procesy marginalizacji*, [w:] *Pedagogika społeczna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania*, Trempała E., Cichosz M. (red.), Wszechnica Mazurska w Olecku, Olecko.

- Szacki J. (2011), *Tradycja*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Tarkowska E. (2005), *Czas, pamięć i ubóstwo*, [w:] *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*, Szpociński A. (red.), Instytut im. Adama Mickiewicza, Warszawa.
- Theiss W. (1997), *Radlińska*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Theiss W. (2001), *Pedagogika społeczna okresu II Rzeczypospolitej (Pytania o naukowy dyskurs)*, [w:] *Pedagogika społeczna. Tradycja – teraźniejszość – nowe wyzwania*, Trempała E., Cichosz M. (red.), Wszechnica Mazurska w Olecku, Olecko.
- Theiss W. (2006), *O metodzie historycznej w pedagogice społecznej*, „Pedagogika Społeczna” nr 4.